

ORTA DOĞU ÖLÇEĞİNDE TARİHİ BİR DENEYİM ÜZERİNDEN YENİ STRATEJİLERE DOĞRU BİR ADIM “Lübnan Örneği”

Yrd. Doç. Dr. Olcay ÖZKAYA DUMAN

Mustafa Kemal Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü

Özet

Bilindiği gibi Orta Doğu İngiliz-Fransız rekabetinin yabancıları olmamıştı. İngiltere ve Fransa 1815 Viyana Kongresinden itibaren Orta Doğu’da çoğu zaman savaşın eşiğine gelmiş olmalarına karşın bu genellikle bir silahlı çatışmaya dönüşmemiştir. Söz konusu rekabette diplomasi, kültür elçilikleri, konsolosluklar, dini misyonerler, yabancı okullar önemli rekabet noktalarını oluşturmuştur. Lübnan’da zaman içinde yürütölmeye çalışılan bu siyaset bölgede toplumsal dokunun evrilmesine hatta kendi zeminine yabancılaşmasına ortam hazırlamıştır. Sosyal taban üzerinde geliştirilen nüfuz çabaları tüm bu araçlarıyla birbirlerine rağmen bir arada Lübnan’da ciddi bir baskı ve rekabet alanı yaratmıştır.

Lübnan coğrafyasında 19.yüzyılın son çeyreğinde bölge güvenliği ve stratejik alan denklemine derin izler bırakacak olan 1860-1861 Cebel-i Lübnan olayları olarak değerlendirilen tarihi tecrübenin sadece sosyal ve iktisadi nedenlere dayandırılması yeterli değildir. Zira yerel güç dengelerinin dünya siyasetinin başat güçleri kısılcasında harekete geçirilerek derin bir rahatsızlık yarattığı görölmüştür. Bir taraftan büyük bir sömürge imparatorluğu olan İngiltere’nin Dürziler üzerinde, diğer taraftan ise İngiltere’nin rakibi ve bölge çıkarları açısından zorunlu siyasi ortağı olan Fransa’nın Maruniler üzerinden inşa etmeye çalıştığı hamisi politikaları yerel ölçekte mevcut siyasi istikrarı erittiği gibi uzun süren bir iç savaşın da her anlamda tohumlarını atmıştır.

Fransa bölgede öncelikle kültürel nüfuz politikasını uygulayarak çeşitli misyonerlik faaliyetlerini desteklemiştir. Ardından orta vadede bölgede başlayan siyasi baskı ve askeri müdahale ile güçler arasında aslında belirsiz bir denge oluşturmayı amaçlamıştır. Çıkar politikaları çerçevesinde değişen dengeler sorunun çözümünü hızlandırmış ve 1861 Nizamnamesi ile bölgenin Osmanlı Devleti tarafından seçilen ve kendisine bağlı bir Hıristiyan mutasarrıf tarafından yönetilmesi kararı ile sonuçlanmıştır.

Bu gün o günden bu yana zaman zaman sağlanan geçici barış dönemlerine rağmen, uzun vadede kalıcı barış ve bölge güvenliğinin yanı sıra istikrarın her alanda sağlanabilmesi benzer hareket noktalarından yola çıkarak temin edilebilir. Karşılıklı Kültür elçilikleri, eğitim ve öğretim alanında ortak proje çalışmaları, komşu ülkeler arasında gerekli coğrafi tedbirler ya da kaynakların kullanım ortaklığı ve işbirliği çabalarıyla yeni yollar kat edilebilir. Bu konuda özellikle Siyaset Bilimi, Uluslararası İlişkiler ve Tarih alanında tüm hassas konuların çözümü çerçevesinde bir *Ortak Orta Doğu Fikir Komisyonu* şeklinde çalışacak komisyonlar oluşturularak bilimsel ve akademik işbirliği ekseninde çözüm odaklı öneriler geliştirilebilir.

Anahtar Kelimeler: Orta Doğu, Lübnan, İstikrar, Barış, Uluslararası İlişkiler.

NEW EXPERIENCE ON THE SCALE OF ONE OF THE MIDDLE EAST A STEP TOWARDS STRATEGY “The Case of Lebanon”

Abstract

Foreign of the Middle East has never been known as the Anglo-French rivalry. Despite the fact that Britain and France were often on the brink of war in the Middle East, the 1815 Vienna Convention since this usually has to turn into an armed conflict. Such competition in diplomacy, culture, embassies, consulates, religious missionaries, foreign schools and created significant competition points. In Lebanon, the evolution of the social fabric in the politics of alienation tried to run over time, even the media has created its own ground. Despite efforts to influence the development of the social base together through all this together in Lebanon it has created serious pressure and competition in the area.

Lebanon security zone in the region in the last quarter of the 19th century and which leave deep scars in the Jabal-i 1860-1861 strategic equation

experience historical events considered Lebanon is not enough just to be based on social and economic reasons. Because the dominant power of the local balance of power in world politics is seen as a profound disturbance with agitation at a clip. England is a great colonial empire on the one hand on the Druze, on the other hand, the UK's competitors and regional interests which must political partner for France's patron policy is trying to build over the Maronites of a civil war as long as it dissolves the existing local scale political stability He has also sown the seeds of every kind.

France has supported various missionary activities in the region by applying the cultural influence policy priorities. Then began between the forces and the medium-term political pressure and military intervention in the region was originally intended to create a balance uncertain. It accelerated the solution of the problem of the changing balances the interests and policies of the region selected by the Ottoman Empire in 1861 has resulted in the decision to regulation and managed by a Christian governor linked to it.

Since that day to this day despite the occasional provided temporary period of peace in the long term it can be obtained lasting peace and regional security, as well as to ensure stability in all areas based on their similar starting point. Mutual Cultural embassies, education and training in the field of joint projects in neighboring countries or in the required geographical measures may be new ways to use the floor with the partnership and collaborative effort of resources. In this regard, especially in Political Science, International Relations and History of the overall solution of sensitive issues within the framework of a Joint Commission for the Middle East Idea solution-oriented advice on scientific and academic cooperation axis formed commission will work as improved.

Keywords: Middle East, Lebanon, Stability, Peace, International Relations.

GİRİŞ

Çalışmamızda, Lübnan'ın tarihsel özellikleri, Fransız manda yönetimi altındaki durumu ve bağımsızlığa giden yolun nasıl aralandığı hakkında kısa bilgiler ortaya konulacaktır. Daha sonra bölgede yaşanan iç savaşın analizi, Lübnan siyasetine müdahil olan bölgesel ve küresel politikalar, İç savaş sonrası toparlanma, bağımsızlığa giden yol gibi ana noktalara değinerek Lübnan örneği üzerinden Orta Doğu ölçeğinde stratejik bir durum tespiti ortaya koymak amaçlanmıştır.

Dünyanın veya belli bir parçasının coğrafya bakımından araştırması yapılırken genelde bölgesel coğrafya yöntemlerine göre konu ele alınarak incelenir. Dolayısıyla böyle çalışmalar belli bir coğrafi birlikteliğe bağlı olur. Daha genel ifadeyle incelemeye alınan sahanın coğrafya bakımından ortak özelliklere sahip olması dikkate alınır. Bu tür ortak özelliklere sahip olan alanlara da orayı hemen akla getirebilecek bir ad verilir. Zira bu da bölgesel coğrafyanın görevidir. Ancak çoğu kez verilen adlar değişik açılardan araştırılan sahanın tümünü kapsamadığından değişik adlar altında, bazen daralan bazen genişleyen özellikler de taşır. Ortadoğu da aynı özelliktedir. İnsanlık tarihinin oluşturduğu uygarlıkların beşiği durumundaki Ortadoğu'ya Eskiçağdan zamanımıza kadar değişik isimler verilmiştir. Bu bakımdan sahaya verilen adları bir ölçüde kronolojik olarak şu şekilde sıralayabiliriz; Akdeniz dünyası, Ön Asya, Ön Batı Asya, Batı Asya, Güneybatı Asya, Arap Asya'sı, Yakın Doğu, Orta Doğu. Bu isimlere bakıldığında bugün de sınırlarının kesin olarak belirlenmiş olana rastlanmaz. Farklı adlar, bu sahalar için ilgisi olan farklı ülkeler tarafından kullanılır.¹

Geçtiğimiz yüzyılda sömürgeciliğin gelişmesine paralel olarak dünya siyasi ve coğrafi tanım ve terimlerine yeni terimler girmiştir. Her sistem tabii olarak terimlerini yaratıp yaşatmaya yönelmiştir. Dünya sömürgecilik tarihinin merkezinin Batı Avrupa olmasından dolayı söz konusu terimlerin kaynağı da Batı Avrupa'dır. Batı Avrupa devletlerinin başında da deniz aşırı sömürge imparatorluğu kuran İngiltere'dir. Dünya siyasi coğrafya tanım ve terimlerine Doğu terimlerini getiren İngiltere'dir. Bilindiği gibi üç doğu vardır. Bunlar, Yakın Doğu, Orta Doğu ve Uzak Doğu'dur. Bütün bu Doğuların mihveri İngiltere'dir. Yakın, Orta ve Uzak Doğu'da olmak İngiltere'ye göredir. Bu terimler giderek bütün dünya tarafından da kabul edilen bir terim halini almıştır.²

Döneminin siyasal ilişkilerinde başat güçler olan büyük medeniyetlere (Mezopotamya Mısır gibi) mekân olan Ortadoğu, Doğu (Çin, Hind ve İran) ve onun birikimi üzerine şekillenmiş olan Batı medeniyeti arasında da bir köprü olmuştur. Bunların yanı sıra Hıristiyanlık ve İslamiyet gibi iki büyük dinin doğup ilk gelişmelerini gerçekleştirdikleri yer olması nedeniyle de Ortadoğu önemlidir. Bölgenin kültürel yapısı bu kadar gelişirken, iktisadi ve ticari önemi de her dönemde devam etmiştir. Coğrafi keşiflerden itibaren bir ara önem

1 Mesut Elibüyük, "Ortadoğu'nun Coğrafya Bakımından Adı, Yeri, Önemi", *Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Dergisi*, C.1., Elazığ, 2003, s.130-131.

2 Mustafa Öztürk, "Orta Doğu (Kavram-Jeopolitik ve Sosyo- Ekonomik Durum)", *Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Dergisi*, C.1., S.1, Elazığ, 2003, s.253. Ortadoğu'nun kavramsal açıdan incelenmesi açısından bkz. Serdar Sakin; Can Deveci, "Ortadoğu Kavramı ve Sınırları Üzerine Bir Değerlendirme", *History Studies*, ABD ve Büyük Ortadoğu İlişkileri Özel Sayısı, 2011.

kaybetmiş gibi görünen bölge Süveyş kanalının açılması ve özellikle de II. Dünya Savaşı'ndan sonra dünyanın petrol ihtiyacının karşılandığı yer olması nedeniyle yeniden vazgeçilme hale gelmiştir.³

19.yüzyılın tarihçi ve hukukçusu Ahmet Cevdet Paşa, Lübnan için *Nuhun Gemisi* ifadesini kullanmıştır. Bu benzetme Lübnan'ın tarihten gelen etnik ve kültürel çeşitliliği yansıtmış olmasından kaynaklandığını anlaşılmaktadır. Bu son derece çarpıcı ve gerçekçi benzetmeden yola çıkarak Lübnan'ın tarih boyunca farklı kültür ve inançların renkliliğini yani resmini yansıtmış olduğunu anlayabiliriz. Tarihten 3000 bin yıl öncesine kadar uzanan tarihi Fenike, Asur, Babil, Pers ve Makedonya Krallığı gibi birçok idareye ve nihayet M.Ö. 64.'te Roma İmparatorluğu'nun yönetimine, daha sonra İslam hâkimiyetine, 16.yüzyılda Mısır ve Suriye'nin ele geçirilişi ile Osmanlı idari sisteminin bir parçası haline gelmiştir. 19.yüzyıla kadarki olan dönemde Osmanlı idaresi bölgedeki hassas mezhep dengelerini gözeterek burada çoğunlukla güçlü ailelerden gelen emirler aracılığıyla yönetim mekanizmasını oluşturmuştur. Ancak 19.yüzyılın kaotik gelişmeleri dengeleri değiştirmiştir.⁴

Ortadoğu olarak adlandırılan bölge uzun yıllar Osmanlı İmparatorluğu'nun hâkimiyetinde idare edilmiştir. Osmanlı İmparatorluğun yıkılmasıyla birlikte sömürgeci güçlerin siyasal hesapları çerçevesinde oluşan manda yönetimleri bölgeye hâkim olmuştur. Sömürgeci güçlerin etkisiyle kurulan düzenin tek taraflı uygulamaları ve çizilen yeni sınırların karmaşık yapıya sahip ülkeler oluşturması bugün bile etkisini hassasiyetle hissettirmektedir. Bu özelliğe sahip ülkelerin başında ise Lübnan gelmektedir. Lübnan, içerdiği farklı dinsel, etnik ve mezhepsel unsurlar sebebiyle "Ortadoğu'nun aynası" olarak adlandırılmaktadır. Yani bir başka deyişle altını çizmeye çalıştığımız ana noktadan hareketle Lübnan'ın kendisi bir Orta Doğu'dur.⁵

Dünya siyasi tarihinin şekillendirici unsurlarından olan sömürgecilik yıllarca ve bu gün bile siyasal dengenin hangi büyük güçten yana olacağına cevap aramıştır. İşte bu siyasal denge kimi zaman eski çağlarda Fenikeliler, Asurlar gibi ilkçağ medeniyetlerinin lehine yeni ve yakınçağlarda ise İngiltere ve Fransa gibi kimi Avrupa ülkelerinin lehine dönmüştür. Tüm bu örneklerde dönem adına siyasal sömürgecilikte üslupta farklılıklar görülse de çoğunlukla

3 Nasır Nıray, "Ortadoğu'da Siyasal Gelişmelerde Türkiye'nin Yeri", *Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Dergisi*, C.1, S.1., s.267.

4 Namık Sina Turan, "Lübnan'da Ulusun İnşası ve Ortak Tınının Üretimi-Rahbani Kardeşler ve Feyruz", *Ortadoğu Etiütleri*, Cilt 3, Sayı 1, 1 Temmuz 2011, Sayfa Aralığı 193-228, s.195.

5 Genel olarak Ortadoğu coğrafyasının dini jeopolitiği ve günümüze yansımaları konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. Davut Kılıç, "Ortadoğu'nun Dini Jeopolitiği ve Günümüze Yansımaları Üzerine Bir Deneme", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 13: 1, Elazığ, 2008.

sonuçlar benzerlikler göstermiştir. Bu şekliyle çeşitli medeniyetlerde değişmeyen sonuçları ve etkileri olan Kolonyalizmin saf kurucu bir siyasallaşma sonucu önce sömürgecilik ve kısa sürede emperyalizme dönüşmesi ancak her süreçte de etkisi altına aldığı toplumlar ve coğrafyalar üzerinde benzer etkiler ve sonuçlar bırakması, Orta Doğu’da Lübnan örneklemini üzerinden değerlendirilecektir. Bu hareket noktası araştırmamızın çıkışı noktası olarak değerlendirilmiştir.

Sömürgecilik Tarihinin başvuru kaynaklarından birinin, yazarı olan Raimondo Luraghi’nin kitabının ön sözünde paylaşmış olduğu bir anektoda dikkat çekerek konuya giriş yapmak isteriz. Buna göre; “*Beyazlar Afrika’ya geldiklerinde bizim topraklarımız, onların İncilleri vardı. Bize gözlerimizi kapatarak dua etmeyi öğrettiler. Uyandıığımızda gördük ki onların toprakları bizim İncillerimiz vardı*”.⁶

O halde tarihin farklı dönemlerinde olduğu gibi 19.yüzyıl ve sonrası da büyük sömürge mücadelelerine sahne olmuştur. Bu süreçte özellikle İngiltere ve söz konusu mücadelede rakibi olan Fransa arasında zoraki anlaşma dönemi oluşsa da güç yarışı ve var olma mücadelesi dikkat çekmektedir. Bu iki kutuplu mücadelenin kesişme noktaları birbirlerine iktisadi ve siyasi açılardan güç potansiyeli olabilecek coğrafyalar oluşturmuştur. İngiltere ve Fransa açısından Lübnan bu türden bir mücadele için önemli bir jeopolitik ve jeostratejik değerdir. Onlar için Lübnan’a yerleşmenin Orta Doğu’ya yerleşmekle eş değer görüldüğü anlaşılıyor.

Bilindiği üzere Lübnan’ın iç siyasetine yön veren en önemli etkenlerin başında karışık mezhepsel yapısı olmuştur. Ülkede uzun yıllar en belirgin sebebi mezhep farklılığı olarak değerlendirilen bir iç savaş yaşanmıştır. Bu yapının çeşitliliğinin yanı sıra daha da önemlisi birçok farklı bölgesel ve küresel aktörün iç siyasete müdahil olmasına olanak vermiş olunması kaosu tırmandırmıştır. Bu süreçte Fransa ve İngiltere’nin her iki koldan hamisi (koruyuculuk) ya da himaye (protecorat) siyaseti çerçevesinde bölgede biri Maruni diğeri Dürzi toplum üzerinden nüfuz siyaseti ve mücadelesi yürüttüğü anlaşılmaktadır. Lübnan’da bu yapı aralıklarla bölgeye askeri müdahalelerin de önünü açmıştır.⁷

6 Raimondo Luraghi, *Sömürgecilik Tarihi*, E yayınları, İstanbul, 2000, Giriş Kapağından.

7 Özellikle Fransa’nın Ortadoğu Coğrafyasına nüfuzu konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. Şerife Yorulmaz, “Osmanlı-Fransa İlişkileri Çerçevesinden Osmanlı Topraklarında Açılan Fransız Kültür Kurumları ve Bunların Meşruiyet Kazanması (19.yüzyıl-20.yüzyıl başları)”, OTAM, Sayfa Aralığı 698-751, Ankara 1990. (<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/19/1267/14585.pdf>), Erişim Tarihi 13.05.2016.

LÜBNAN'DA OSMANLI İDARESİ VE CEBEL-İ LÜBNAN OLAYLARI

Osmanlı İmparatorluğu o dönemki adıyla Cebel-i Lübnan'ı, 1516'da Yavuz Sultan Selim döneminde topraklarına katmış ve egemenliği altına almıştır. Osmanlı idari sistemi ele geçirdiği her coğrafyada uyguladığı gibi bu bölgede de yerli halkın din, kültür ve sosyal hayatına müdahale etmeden eşitli ve uyumlu bir politika uygulamıştır. Bu şekilde 400 yıl boyunca Lübnan'daki çeşitli din ve mezheplerin, varlıklarını korumalarına olanak sağlanmıştır. Neredeyse yarım asır boyunca bölgede siyasi ve sosyo ekonomik yaşam belli ölçülerde belirgin bir düzeyde kalmıştır.

Lübnan için Ortadoğu'nun laboratuvarı ifadesi yaygın olarak çeşitli çalışmalarında kullanılmaktadır. Ortadoğu'nun etnik, dini ve mezhepsel çeşitliliği barındıran, Ortadoğu siyasetinde etkin ülkelerin aktif şekilde müdahil olduğu bir siyasi atmosferi taşıyan ve Ortadoğu'ya özgün olduğu iddia edilen problemlerin hemen hepsinin yaşandığı bir ülke olmasından dolayı, bu ifade Lübnan için özellikle anlamlıdır. Bununla beraber Lübnan, Ortadoğu için bir *Prova Odası* niteliği de taşımaktadır. Zira Lübnan'ın yakın tarihinde yaşadığı gelişmelerin önemli bir kısmı bölgenin geleceği açısından önemli ipuçları sunmaktadır.⁸ Konuya bu açıdan yaklaşıldığında Lübnan tarihi geçmişi ve geleceğine dair ortaya koyduğu önemli ayrıntıları ile genel anlamda Ortadoğu'nun doğru bir biçimde analiz edilebilmesi açısından ciddi bir referans olacaktır.

Lübnan din açısından incelendiğinde Dürzi ailelerin güçlü ve egemen oldukları görülür. Dürzîler, Müslümanların bir kolu olmakla birlikte kendilerine has dini ibadetleri bulunmaktadır. Dürzîlerin bu dönemde kendi içlerinde birliklerinin olmadığı görülmektedir. 16. ve 17. yüzyıla baktığımızda sayı olarak en kalabalık olan mezhep ise Marunîlerdir. Marunîler, Hıristiyan Katolik Mezhebini benimsemiş bir topluluk olup, sayıca fazla olmalarına rağmen etkinlik olarak çok güçlü değillerdi. Daha çok Avrupa devletleriyle ve din faktörüne dayanarak da Roma kilisesiyle yakın ilişkiler kuruyorlardı. Bu iki topluluk arasındaki çatışma 19. yüzyılda başlamıştır. Çatışmaların önlenmesi için önce Emirlik ardından ülkeyi iki idari bölgeye ayıran "iki kaymakamlık" sistemi uygulanmış fakat başarılı olamamıştır. Sürece giden yol sömürge devletlerinden özellikle Fransa ve İngiltere'nin Lübnan'da gittikçe zayıflamaya başlayan Osmanlı idaresinin oluşturduğu boşluk sonucu bölgede gelişen olay ve dengelere müdahalesi ile başlamıştır.⁹

8 Ceren Kenar, "Orta Doğu'nun Prova Odası Olarak Lübnan", *Ortadoğu*, Mart-Nisan, Cilt 6, Sayı 61, s.1.

9 Lübnan'ın idari yapısı ve özellikler Emirler dönemi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Ekrem Buğra Ekinci, "Lübnan'ın Esas Teşkilat Tarihçesi", *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt 31, Sayı 3, Sayfa Aralığı 17-35, Eylül 1998.

Osmanlı İmparatorluğu idaresin altındaki Lübnan özellikle İmparatorluğun gücünün yerinde olduğu dönemlerde millet sistemi içinde düzenlenmiş olan dinsel topluluklar belli bir barış ortamında bir arada yaşamayı başarmışlardı. Ancak Osmanlı denetiminin yavaş yavaş zayıflaması, 17.yüzyıldan sonra Hıristiyan Marunî nüfusunun yoğunlaşması ve bu artan nüfusun ülkenin kuzeyinden güneyine göç etmesi, bu grup ile yönetici durumda olan Dürzi eliti arasında dönemsel bazı çatışmalara yol açmıştır. Ayrıca 18.yüzyıldan başlayarak Fransa Marunîleri desteklemeye ve çıkarları gerektiğinde bölgeye çeşitli müdahalelerde bulunmaya başlamıştır. Bunun doğrudan sonucu olarak Fransa Lübnan'da yerleşen yurttaşları ve onların Müslüman olmayan müşterileri için birçok adli ve vergisel bağımsızlıklar sağlamaya başladı. Bu durum Fransa'nın sömürge mücadelesindeki rakibi İngiltere Dürzileri korumak gerekçesiyle bölgeye müdahale etmeye başladı. Bu şekilde Lübnan bir den bire sömürgeci devletlerarasında diplomatik bir savaşım ve bir güç gösterisi alanına dönüşmeye başladı.¹⁰

Avrupa devletlerinin esasında Osmanlı topraklarına ikinci müdahalesi olarak bilinen 1860 yılı Lübnan buhranı son derece önemli bir gelişmedir. Avrupa devletlerinin Osmanlı topraklarına ilk müdahalesi ise Mısır'a olmuştur. Öyle ki Osmanlı Devleti'nin güneyinde kalan toprakları Avrupa devletleri ile Rusya arasında bir rekabet alanı haline gelmiştir. Söz konusu ikinci müdahalede, Fransa kendisini Katoliklerin, Rusya da Ortodoksların hamisi yani koruyucusu olarak ilan etmiştir. Lübnan'daki mezhep çekişmelerine taraf olan Avrupa devletleri tıpkı Mısır meselesinde olduğu gibi, bölgeye rakiplerinin tek başına hâkim olmasını istemişlerdi. Bunun için ıslahat fermanına dayanarak Osmanlı Hükümeti'nden bölgede ıslahat yapmasını istiyorlardı. Nihayetinde Lübnan'da din ve mezhep esasına dayalı bir düzen kurularak bugüne kadar süren ve önu kesilemeyen mezhep kavgalarının temelleri de atılmış oldu.¹¹

1845 öncesi bölge Osmanlı idari yapısı altında oldukça düzenli bir şekilde, Kavalalı Mehmet Ali Paşa ve bir süre sonra da oğlu İbrahim Paşa'nın idari reformlarıyla yönetiliyordu. Bölgede yaşayan yerli halkın refahı ve eşitliği kanunlarla korunuyordu. Öte yandan etnik yapının çeşitliliği idari konularda özel yasaların hazırlanmasına neden oluyordu. Lübnan'da 1845 yılı ortalarından başlayarak Osmanlı yönetimine ve mevcut feodal yapıya karşı yer yer ayaklan-

10 Oral Sander, Lübnan'daki Bunalımın Tarihsel ve Toplumsal Nedenleri, s.223. Maruni ve Dürzi olayları hakkında detaylı bilgi için bkz. Ramazan Işık, "Osmanlı'nın Son Dönemlerinde Marunîlerin Lübnan'da Bağımsız Bir Hıristiyan Devleti Kurma Girişimlerinin Fikri Temelleri", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 15, Sayı 2, Elazığ 2005, Sayfa Aralığı 413-432.

11 Mustafa Öztürk, "Arap Ülkelerinde Osmanlı İdaresi", *History Studies*, Ortadoğu Özel Sayısı, 2010, s.346.

malar çıktığı, bu arada Dürzilerle Maruniler arasında çatışmalar da yaşandığı görülmektedir. Bu huzursuzluk 1859 ve 1860 yıllarına gidildiğinde daha da çoğalmış ve iki topluluk arasında genel bir gerginliğe yol açmıştır. Bu gerginlik 1860'da belirginleşmiştir.¹²

1858 yılında büyük ölçüde Fransa'nın bölgede uyguladığı müdahaleler sonucunda bölgede bir çiftçi ayaklanması çıkmıştır. Ülkenin kuzeyindeki Hıristiyan Maronit köylüler Maronit şeyhlere, güneyindekiler ise Dürzi feodal soylulara karşı ayaklandılar. Bu ayaklanma kısa sürede bir dinsel çatışmaya dönüştü. Çünkü Dürzi köylüler bu ayaklanmada dindaşlarının yanında yer aldılar. Binlerde kişinin yaşamını yitirdiği ayaklanma bir yandan Maronitler, diğer yandan da Müslümanlar arasındaki kuşku ve düşmanlıkları arttırdı.¹³

Lübnan bunalımı olarak da adlandırılan karışıklıklar Napolyon Bonaparte'nin Mısır'ı ele geçirmek denemesiyle birlikte Doğu Akdeniz'de başlayan İngiliz-Fransız mücadelesinin Suriye üzerine de sıçramasıyla daha çok olgunlaşmaya başlamıştır. Fransız taraflısı olduğu düşünülen bir Osmanlı paşasının, Mehmet Ali Paşa'nın Mısır'da başına buyruk davranışlar sergilemesi üstelik Fransızların zaten yakından ilgilendikleri Suriye'yi ele geçirmesini, İngiltere Hint yolunun güvenliği bakımından büyük bir endişeyle karşılamıştır. Fransa önce bölgeye dinsel daha sonra da kültürel yollarla nüfuz etmeye çalışmıştır. Bir süre sonra yine Fransa kapitülasyonlarla ticari ayrıcalıklarının da kullanarak iktisadi nüfuz sağlamaya çalışacaktır. Fransa Dışişleri bakanı Thouvenel, Cowley'e Fransız hükümetinin sadece Lübnan olaylarından değil artık tüm Osmanlı topraklarında olup bitenden endişe duymakta olduğunu belirtmiştir. Bölgede rakibi İngiltere'ye karşın Fransa'nın kısa sürede konuyu bir Avrupa sorunu haline getirip Avrupa devletlerinin desteğini alarak kendi lehine bir çözümlenmeye girdiği anlaşılmaktadır.¹⁴

Görüldüğü üzere iki büyük Avrupa devletinin Lübnan üzerindeki çekişmesi zaten var olan Dürzi-Maruni çekişmesini daha da şiddetlendirmiştir. Bu durma aynı dönemde Osmanlı Devleti'nin zayıflaması ve bölgedeki etkinliğini kaybetmeye başlaması eklenince 19.yüzyılın ortalarına gelindiğinde Lübnan coğrafyası büyük bir karmaşaya sürüklenmiştir. Osmanlı Devleti'nin bu ge-

12 Olcay Özkaya Duman, "Bir Orta-Doğu Buhranı Cebel-i Lübnan Olayları (1860-61)", *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.3, S.5, Ocak 2006, s.32.

13 Sander, a.g.e., s.224. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Ahmet Bağlıoğlu, "Lübnan'ın Tarihsel Dokusu ve Yönetim Anlayışındaki Mezhebi Etkiler", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 13.1, 2008, s.13-36.

14 Olcay Özkaya Duman, "Lübnan'da Maruni Dürzi Çatışmaları ve Osmanlı'nın 19.yüzyıl Orta-Doğu Siyaseti", *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.4, S.8, Temmuz 2007, s.55-56.

lişmeler üzerine Hariciye Nazırı Fuad Paşa'yı bölgeye tüm mülki ve askeri memurların üzerinde yetkin kişi olarak görevlendirmesi üzerine, ardından da 9 Haziran 1861 ve daha sonra 1864 Nizamnamelerinin bölgede tesis etmeye çalıştığı yeni düzen ile yeni bir yönetim şeklinin kurulması yoluna gidilmiştir. 1864 "Vilayet Nizamnamesi" ardından 1871 yılı başlarında "İdare-i Umumiye-yi Vilayet Nizamnamesi" hazırlanarak yürürlüğe konulmuştur.¹⁵

17 maddeli olan ve daha sonra 1864 yılında yeniden düzenlenen Nizamname, özette Lübnan'ın bundan sonra Bab-ı Ali tarafından seçilen ve ona bağlı olan bir Hıristiyan Mutasarrıf tarafından yönetileceğine işaret ediyordu. Mutasarrıf, Sultan'dan aldığı yetki gereği ülkedeki görevlileri atayarak merkezi yönetim meclisini toplayıp ona başkanlık edecektir. Lübnan halkını oluşturan tüm toplulukların her biri Mutasarrıfın yanında birer vekil bulunduracaklardır. Cebel-i Lübnan mutasarrıflarının esas görevi her sınıf tebaanın güvenliği, refah ve asayişini en iyi dereceye getirmek olacaktır. Mutasarrıf başarılı olup Nizamnamenin gereğini yerine getirirse, memuriyeti Osmanlı idaresi tarafından devamlı kılınabilecektir. Buna göre protokolün onayından takriben dokuz gün sonra Osmanlı idaresi bir Katolik Ermeni olan Telgraf Müdürü David Efendi'yi ilk Lübnan Mutasarrıfı olarak seçmiştir. Ancak bir süre sonra da yerine Franko Paşa isimli bir Hıristiyan Arap getirilmiştir.¹⁶ Şeklinde sıralanan Nizamname maddeleriyle bölgede yeniden bir düzen, nizam ve güvenliğin tesis edilmesi hedeflenmiştir.

1860'da Lübnan'da başlayan ve kısa sürede Şam'a sıçrayan trajik gelişmelerin sonunda Babıali yeni önlemler almak zorunda kalmıştır. Yukarıda da belirtildiği üzere 9 Haziran 1861 tarihinde imzalanan ve ardından bir fermanla yürürlüğe konan düzenlemeyle Lübnan müstakil mutasarrıflık statüsü kazandı. 1864'te uluslararası bir protokol haline gelen bu belge I.Dünya Savaşı sırasında 1915'te Babıali tarafından tek yanlı olarak iptal edilinceye kadar yürürlükte kaldı.¹⁷

19. yüzyılın sonlarına doğru Osmanlı yönetimine karşı Arap milliyetçi akımın ortaya çıktığı merkezlerden biri Lübnan olmuştur. Lübnan Hıristiyanları "Arap Milliyetçiliği" fikrini benimsemişlerdir. Onlar pan-milliyetçi bu hareketi "Pan-İslamizim" düşüncesini reddederek, Lübnan ve Suriye'deki herkesin bir araya gelmesi ve Osmanlı idaresine karşı farklı din ve mezheplerin birleşmesi gerektiği biçiminde yorumladılar. Hıristiyan ayrılıkçı hareketi olarak

15 Olcay Özkaya Duman, *a.g.e.*, s.57.

16 Olcay Özkaya Duman, "Bir Orta-Doğu Buhranı...", s.36.

17 Namık Sina Turan, "Lübnan'da Ulusun İnşası ve Ortak Tınının Üretimi-Rahbani Kardeşler ve Feyruz", *Ortadoğu Etiütleri*, s.196. Cebel-i Lübnan Vilayet Nizamnamesi için bkz. Cenk Reyhan, "Cebel-i Lübnan Vilayet Nizamnamesi", *Memleket Siyaset Yönetim*, 2006, Sayfa Aralığı 171-181.

başlayan bu düşünce 1909 yılını takip eden dönemde gelişmiştir. Mekke Şerifi Hüseyin öncülüğünde 1916 yılında Osmanlılara karşı bir isyan başlamıştır. Bu arada Fransa ve İngiltere arasında Sykes-Picot adıyla bilinen bir anlaşma imzalanmıştır. Buna göre bütün Suriye Fransa'nın sorumluluğuna verilmiştir. Fransa Şerif Hüseyin ile görüşerek kendisinin kuracağı Arap devletine Lübnan'ı dâhil etmeyeceği konusunda onu ikna etmiştir. Şerif Hüseyin 1917 yılına geldiğinde epey ilerleyerek bölgede nüfuzunu arttırmıştır. Buna karşın bu genişleme ve nüfuz Fransızların ve Lübnan Hıristiyanlarının hoşuna gitmemiştir. Fransa bir süre sonra Beyrut'a kadar ilerleyen Hüseyin'in birliklerine müdahale ederek kısa zamanda bölgede denetim kurarak bu birlikleri Beyrut'tan çıkarmıştır. 1918 yılı itibarıyla de Lübnan'da Fransız işgali başlamış ve bu işgal sonucunda bölgede 1920 yılında Fransa General Gouraud aracılığıyla büyük Lübnan devletini kurduğunu ilan edilmiştir. Sonuçta Fransız manda rejimi altında bir Lübnan ortaya çıkmıştır.¹⁸ Bu dönem Lübnan'da dekolonyal çabaların başlayacağı süreci hazırlayan sömürge döneminin başlangıcı olarak değerlendirilebilir.

1860-61 Cebel-i Lübnan olaylarında olduğu gibi I.Dünya Savaşı sonrası pan-milliyetçi daha doğrusu Arap milliyetçiliğinin ortaya çıkarıldığı dönemde de bölgesel politikalar siyasetin belirleyicisi ve şekillendiricisi olmuştur. Lübnan coğrafyasında söz konusu milliyetçi akımın yaygınlaştırılıp bölgede mevcut dengeleri siyaseten bölerek ve ayrıştırarak istikrarın yeniden bertaraf edildiği her iki dönemde de İngiliz ve Fransız sömürge mücadelelerinin etkisi olduğu ve bölgenin bir kolonyal çatışma sahası ve alanına dönüştürüldüğü anlaşılmaktadır. Dünya'da sömürge mücadelelerinin kısıcında kalan pek çok bölgede olduğu gibi Lübnan'da da bölgenin sosyolojik ve siyasal yapısı kendi özgün dinamiklerine karşın yeniden kurgulanmaya ve yeni bir düzen oluşturulmaya çalışılmıştır.¹⁹

LÜBNAN'DA MANDA DÖNEMİ VE DEKOLONYAL ÇABALAR

Nisan 1920'de San Remo Konferansında Lübnan, Suriye ile birlikte Fransa manda yönetimine verilmiştir. Fransa, Eylül 1921'de Beyrut, Beka, Trablusşam, Sayda ve Sur'u da içine alan Büyük Lübnan devletini kurduğunu ilan etmiştir. Suriye, I.Dünya Savaşı sonrası Osmanlı Devleti'nin Ortadoğu'daki topraklarının paylaşıldığı yukarıda da bahsedildiği üzere San Remo'da Fran-

18 İrfan C. Acar, *Lübnan Bunalımı ve Filistin Sorunu*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1989, s. 7-25, Ayrıca Dürzi isyanı ve kökenleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Yasin Altıoğlu, "Lübnan'da Din ve Siyaset: Dürzi Liderlik Örneği", *Akademik Ortadoğu Dergisi*, Cilt 9, Sayı 2, 2015.

19 Lübnan'da özellikle milliyetçi akımların etkisi ve sonuçları konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. Mehmet Çelik, Lübnan'da Milliyetçiliğin Fikri Temelleri ve Oluşumu, *The Journal of Academic Social Science Studies*, Sayı 35, 2015, Sayfa Aralığı 439-450.

sız idaresi altına verilmiştir. Bu sıralarda kurulan Büyük Suriye Krallığı da Lübnan'ı kendi toprağı saymaktaydı. Bunun üzerine Fransa, Suriye'yi dört parçaya bölerek bunlardan Cebel- Dürüz'ü ayrı bir devlet haline getirmiş, öte yandan Halep ve Şam vilayetleri birleştirilerek Suriye Devleti oluşturulmuştur. Lübnan ise bunlardan ayrılmıştır. Fransız Yüksek komiserliği ülkedeki bütün mezheplerin temsil edildiğı bir İstişare Konseyi ve 1922 tarihinde bir Temsilciler Meclisi kurdurdu. Başkanlığını bir Maruni'nin yaptığı meclis 1925 yılında feshedildi. Aynı yıl çıkan Dürzi isyanı üzerine Temsilciler Meclisi yeniden toplandı ve kendisine anayasa hazırlama yetkisi verildi. Hazırlanan anayasa projesi 23.5.1926 tarihinde kabul edildi. Bununla Temsilciler Meclisi üyeleri milletvekili olarak tanınıyor ve bir de 16 kişilik bir senato kuruluyordu. İlk Cumhurbaşkanlığı görevine bir Ortodoks Rum Dabbas getirilmişti. Ülkede yaşayan mezhep mensuplarının ülkenin geleceğinin tespitinde memleket idaresinde özellikle yüksek görevlerde ne şekilde ve hangi oran ve durumlarda yer alabilecekleri konusuna açıklık getirilmemiştir. Fransız Yüksek Komiseri dışişlerinden sorumlu olmanın yanı sıra, kanunları veto, meclisi fesih, anayasayı askıya alma gibi yetkileri de vardı. Arapçanın yanı sıra Fransızca ikinci resmi dil kabul edilmiştir. Anayasa Lübnan gibi küçük bir memleket için oldukça karmaşık bir özelliğe sahipti. 1927 tarihinde anayasada yapılan bir değişiklikle senato ortadan kaldırılmıştır. 1929 yılında ise Cumhurbaşkanlığının süresi altı yıla çıkarılarak bir kimsenin bir defadan fazla Cumhurbaşkanı seçilmesi yasaklanmıştır.²⁰

Yukarıda da kısaca özetlemeye çalışıldığı gibi 23 Mayıs 1926 tarihinde Fransa tarafından hazırlanan anayasa ile Lübnan içişlerinde bağımsız olurken dışişlerinde tamamen Fransa'ya bağılı oluyordu. Ancak bu yönetsel yapı Lübnan üzerinde önemli bir bağımlılık ve tek taraflı bir idari sistem kurgulamıştır. Lübnan Devleti'nin kuruluş aşamasında din ve mezheplerin bölgelelere göre dağılımına bakıldığında; ağırlıklı olarak kuzey Maruni **Hristiyanlar**, güneyde Lübnan dağı bölgesinde Dürzi ve Hristiyanlar, kıyı kentlerinde genelini Müslüman ve Hristiyanların oluşturduğu gruplar, Lübnan dağlarının doğu ve güneyinde yer alan kırsalda ise Şii gruplar yer almaktaydılar.²¹

Sömürgecilik dönemi sonunda yapılan anlaşmalarla Fransız mandası altında kurulan Lübnan devleti, içyapısını oldukça karmaşık hale getiren sınırlarla çizilmişti. Yeni sınırlar Lübnan'ın kendi demografik ve sosyal ger-

20 Ekrem Buğra Ekinci, "a.g.m.", s.24. Ayrıntılı bilgi için bkz. Fawwaz Traboulsi, *A History of Modern Lebanon*, Pluto Press, London, 2007.

21 Ahmet Bağlıoğlu, "a.g.m.", s.15 ;Albert Hourani, *Syria and Lebanon: A Political Essay*, Oxford University Press, London, 1946; Albert Hourani, *Arap Halkları Tarihi*, Çev.Yavuz Alagon, İstanbul, 2000.

çeklerine göre değil, sömürgeci ülkenin ekonomik ve siyasi çıkarlarına göre düzenlenmişti. Bu bağlamda Lübnan'daki nüfus yapısı ve farklı toplumların fazlalığı bir iç çatışma unsuru olarak varlığını sürdürmekteydi.²² Büyük Lübnan, Marunîlerin büyük dini toplumu oluşturacakları ayrı bir siyasal birim sağlamak üzere kurulmuş olmanın yanı sıra Fransızlar yeni devlete, egemen nüfusu Müslümanlardan oluşan yeni bölgeler eklemleyerek Marunî nüfusunu yüzde 30'a kadar indirmiştir. Öyle ki, Maruniler siyasal olarak varlıklarını sürdürmek için Fransa'nın siyasal güç ve desteğine ihtiyaç duyuyorlardı.²³ Bu bağımlı ve tabiiyet yaratan durum siyasal iktidar mücadelesinin dini temelde olduğu, siyasal kargaşanın ya da çeşitli etnik ve dini temellere dayalı pek çok olayın çok kolay şekilde ortaya çıkacağı bir ortamı oluşturuyordu.

Lübnan'da Fransız Yüksek Askeri komiserliğinin tek taraflı uygulamaları bölgede özellikle Müslümanlar arasında hoşnutsuzluklara neden olmuştur. Fransa Hıristiyan inancına mensup Marunileri desteklemesi ile büyük tepki toplama başlamıştır. Başbakanlık daima Hıristiyanların elinde bulundurulmuştur. Zira başbakanlığın Edde ile Huri adında iki Hıristiyan arasında el değiştirmiştir. Bu iki yönetici döneminde Lübnan Hıristiyan halkın bir kısmı kendisini Fransız himayesinde tam bir Hıristiyan devlet olarak görmeye başlamışlardı. Ancak diğer bir kısmı ise Arap milliyetçi davasını yumuşatmak için Müslümanlara yakınlaşmak gerektiğine inanıyorlardı. İkinci fikir yaygınlık kazanınca ilk defa meclis başkanlığına bir Müslüman olan el-Cisr getirilmiştir. Zamanla bunun örnekleri artmış ve Lübnan'da Müslüman Araplarda, Suriye ile birleşmektense Lübnan'da Hıristiyanlarla beraber yaşamayı tercih eden bir eğilim belirmiştir. 1932 yılında Cumhurbaşkanı adaylığı olan Edde ve Huri'nin çekilmesi ve tek aday olan el-Cisr'in kalması üzerine hâkimiyetin Müslümanların eline geçmesinden endişelenen Fransa derhal anayasanın askıya alındığını ve meclisin feshedildiğini ilan etmiştir. Bu durum hemen herkesin tepkisine neden olmuştur. Dabbas, 1932'de görevinden istifa edince yerine Habib Paşa tayin edilmiştir. Meclisin görevini de Müslüman Abdullah Bayhum başkanlığında bir konsey yürütmüştür. Fransa, tepkiler üzerine 1934'te anayasayı kısmen yürürlüğe koyduğunu ve seçimlere izin verdiğini ilan etmiştir. 1935 yılı çekişmeli geçen seçimleri Fransa taraftarı olarak bilinen Edde bir oy farkla Huri'ye karşı kazanmıştır.²⁴

22 Kemal İnat, Burhanettin Duran, Muhiittin Ataman, *Dünya Çatışmaları: Çatışma Bölgeleri ve Konular*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2010, s.256.

23 William L. Cleveland, *Modern Ortadoğu Tarihi*, İstanbul: Agora Kitaplığı, 2008, s.251; Ayrıntılı bilgi için bkz. Kor, Zahide Tuba, *Ortadoğu'nun Aynası Lübnan*, İstanbul: İHH Araştırma ve Yayınlar Birimi, Aralık 2009.

24 Ekrem Buğra Ekinci, "a.g.m.", s.24. Ayrıntılı bilgi için bkz. Veysel Ayhan-Özlem Tür, *Lübnan*, Dora Yayınları 2009.

Anlaşıldığı üzere Fransa'nın Lübnan'da tesis etmeye çalıştığı idari anlayışta, din ve mezhep temelli bir tercihte bulunarak Maruni Hıristiyanların hem siyaset hem de ekonomik olarak gelişip belli ölçüde bir nüfuz kazanmalarına destek vermiş olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla Fransa'nın, Fransa'ya yakınlığı ile bilinen Katolik Hıristiyan Maruni cemaate siyasal iktidarın ve Askeri komiseryanın gücünün önemli bir kısmını ellerinde bulundurma imkânı sunan bir ortama olanak sağladığı görülmektedir.

1936 yılı ve sonrası Lübnan çalkantılı bir dönemin içerisine girmiştir. Mezhepler arasındaki tarihi bölünme yeni bir siyasi ve askeri teşkilatlanmaya dönüşmüştür. Bir tarafta Suriye ile birleşme taraftarı Suriye Milli Partisi ki kısa sürede ülkede isyanların baş göstermesi ile kapatılmıştır, diğer tarafta Hıristiyanlar Falanjist Partisini kurmuşlardır. Bir de Müslümanlar Necide teşkilatını kurmuşlardır. Aynı yıl Fransa ile mezheplerin eşit bir biçimde temsili garantisini ele alan bir anlaşma Fransa ile yapılarak Lübnan'ın bağımsızlığı tanınmıştır. Lübnan parlamentosu da bu kararı tanımıştır. Suriye'de aynı zamanda bağımsız olmuştur. Fransa'nın 1939 yılına kadar onaylamadığı bu anlaşmayı Fransa Yüksek Komiseri 1937 yılında yürürlüğe koymuştur. Cumhurbaşkanı Edde, Başbakanlığa el- Abdab adında milli Lübnan idealine inanan bir Müslüman milletvekili getirilmiştir. Bu tarihten sonra Lübnan'da cumhurbaşkanının bir Maruni, başbakanın ise bir Sünni Müslüman olması eğilimi hâkim olmuştur. İkinci Dünya Savaşının çıkması üzerine anayasa tekrar askıya alınmış ve meclis feshedilmiştir. Ülkede çıkan savaş ve yarattığı siyasal krizin yanı sıra çıkan kıtlık nedeniyle 1941 yılında baş gösteren halk ayaklanması üzerine Cumhurbaşkanı ve başbakan istifa etmişlerdir. Yerlerine yine Maruni Nakkaş ve Sünni Müslüman Dak getirilmiştir. Aynı yıl Lübnan ortak Fransız-İngiliz kuvvetleri tarafından işgal edilmiştir. Fransa Lübnan'ın bağımsızlığını tanıyacağını açıklamış, İngiltere de bu kararı kabul etmiştir. Bir süre sonra iki devletin arasının açılması sonucu Müslümanlar ve Huri taraftarı Hıristiyanlar İngiltere'nin yanında yer almışlardır.²⁵

1943'te Fransa Lübnan'da artan baskılar sonucu yeniden anayasayı yürürlüğe koymuş ve Cumhurbaşkanlığına Maruni Sabit'in getirildiğini ilan etmiştir. Ancak bu dönemde meclisin yapısı ve mezheplerin temsiliyeti konusunda sıklıkla yaşanan anlaşmazlıklar sonucunda anayasa tekrar askıya alınır ve meclis tekrara feshedilince genel bir halk ayaklanması yaşanır. Ülkede bir grup Maruni Fransa'yı desteklerken, İngiliz yaklaşımı anayasacıların, Müslü-

25 Ekrem Buğra Ekinci, "a.g.m.", s.25. Özellikle Lübnan'da toplum yapısı ve inançlar konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. Göktürk Tüysüzöğlü, "Sosyal Konstruktivizm ve Kopenhag Okulu Bağlamında Lübnan'daki Siyasal Yapının Değerlendirilmesi", Uluslararası Hukuk Politika, Cilt 9, Sayı 35, 2013, Sayfa Aralığı 115-143.

manların ve Arap milliyetçilerinin desteğini almıştır. Protestolar, genel grevler ülke bütününe yayılır. Hıristiyan lider Bişara el-Husri ve Müslüman lider Riyad el-Sulh *el Misak el Vatanî* denen bir uzlaşmayla ülkenin Arap ülkeleri içerisinde bağımsız bir devlet olması üzerine anlaşır. Fransa buna sert tepki gösterince Arapları mihver bloğuna kaptırmak istemeyen İngiltere'nin baskıları Fransa'nın 20 Aralık 1943'te Lübnan'ın egemenliğini tanımamasını sağladı. Lübnan 1945 yılında BM ve Arap Birliği'ne üye olurken 1946'da Fransa buradaki birliklerini tasfiye etti.²⁶

Bu duruma karşı Fransa üzerinde de artmaya başlayan dış baskılar sonucunda Fransa durumu kabul ederek 1946 yılında askerlerini tamamen Lübnan'dan çekmiştir. Lübnan'da yürürlüğe konulan 1943 yılında anayasanın 95.maddesi çerçevesinde varılan ancak yazılı olmayan Milli Pakt 'a daha önce ülkede yerleşen bir anayasa özelliği taşıyordu. Buna göre cumhurbaşkanı Maruni, başbakan Sünnî, meclis başkanı Şii ve başbakan yardımcısı ile Ortadoks Rumlardan olacak, böylece ülkede mezhepler arası denge tesis edilebilecekti. Buna göre meclisteki sandalye dağılımı şöyleydi; 20 Sünnî, 19 Şii, 6 Dürzi, 30 Maruni, 11 Ortadoks Rum, 6 Katolik Rum, 4 Ortadoks Ermeni, 1 Katolik Ermeni ve 1 diğer gruplar.²⁷

Bişar el-Husri 1947 seçimlerinde cumhurbaşkanı seçilir. El-Husri, 1950'lere ekonomik krizlerle giren Lübnan yönetiminde etkisini kaybederek karşısında güçlü bir muhalefet bulmuştur. Başbakan Riyad el-Sulh'un suikastla öldürülmesiyle Eylül 1952'de istifa eder. Yeni cumhurbaşkanı Kamil Şemun döneminde (1952-1958), Suriye ve Mısır'da rejim değişiklikleri yaşanırken Lübnan'da nisbi bir barış ortamı sağlanabilmiştir. Hızlı bir ekonomik büyüme, Batı tarzı Liberal politikalar, Beyrut'u bütün Ortadoğu'nun en gelişmiş bankacılık, ticaret ve turizm merkezi haline getirmiştir. Lübnan her dönem siyasal ve iktisadi politikalarını hem Ortadoğu hem de Batı dünyası ekseninde yürütme eğilimi göstermişse de gerek bölgesel gerek de ülkeler üstü politikaların oluştuğu baskılarla karşı karşıya kalmıştır.

Anlaşıldığı üzere Lübnan, içinde barındırdığı farklı din ve etnik grupların mevcut siyasi sistemde bir biçimde temsil edilmeleri hususunu göz önünde tutmayı öncelik olarak belirlemiştir. Ancak söz konusu sistem büyük bir hüsrana

26 Namık Sina Turan, "a.g.m.", s.198. Ayrıntılı bilgi için bkz. Cüneyt Doğrusözlü, Ahmet Üçağaç, "Lübnan", *Ortadoğu Yılı 2011*, Sayfa Aralığı 120-144; Rüstem Yanar, *Türkiye'nin Suriye, Lübnan ve Ürdün İle Ekonomik Entegrasyonu*, SDE (Staratejik Düşünce Enstitüsü) Analiz, Mayıs 2011.

27 Ekrem Buğra Ekinci, "a.g.m.", s.25. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ümit Çelik, "İç Çatışmalar ve Dış Müdahaleler Arasında Lübnan", *History Studies*, Volume 4/1, 2012, Bernard Lewis, *Ortadoğu*, Sabah Yayınları, İstanbul 1999.

yol açmıştır. Aynı durumu Kıbrıs örneği üzerinden de okuyabiliriz. Çeşitli dış hesaplaşmalar, Lübnan'ın ticari, ekonomik, jeopolitik yönden sömürge faaliyetlerine açık ve cazip bir ortam olarak değerlendirilmesi ortaya konulan bu gibi yönetsel uygulamaların uygulanabilirliğini tehdit eder hale gelmiştir ve uygulanamamıştır. Kaldı ki Lübnan'da halk sadece farklı dinlere mensuptur. Örneğin Batı dünyasından Belçika ve İsviçre'de ki gibi sadece milliyet farklılığı söz konusu değildir. Önemli olan uygulamaya konulacak sistemin tam olarak uygulanabileceği ortamın rahatça sağlanabilmesidir. Örneğin Belçika'da da İsviçre'de de Lübnan'daki gibi bir ortam olmadığından sistemler uygulanabilmiştir.

SONUÇ

Kendi içerisinde sahip olduğu tüm değişkenleri ve zenginliği ile Küçük Ortadoğu olarak da görülebilen Lübnan, sunmuş olduğu tarihi tecrübe ve olgusuyla önemli bir laboratuvar özelliği taşımaktadır. Çok boyutlu güvenlik stratejileri ve işbirliği konusunda çevre, terörizm, ekonomi, ticaret gibi önemli hareket noktaları üzerinden Türkiye ile arasında Ortadoğu barışı ve Türk-Arap ülkeleri arası her konuda işbirliğinin yeni dönemde barış ve uzlaşma ortamını sağlaması yönünde ciddi öneriler sunabilir.

Lübnan iç siyasetine müdahil olan bölgesel ve küresel güçlerle, onların rekabeti ile ortaya koydukları can pazarı, bölgeyi kendi doğal tarihi sürecinde bir demokrasi ya da sükûnete ulaşmasında önemli bir engel olarak ortaya çıkmıştır. Tarihi insanlık tarihi kadar eski bir coğrafyada Lübnan, Avrupa'nın büyük ölçekli güçlerinin rekabet sahası haline almıştır. Her defasında söz konusu rekabet ve reel politik durum çeşitli küresel güç adaylarını işaret etmiştir. Bu güç kimi zaman bir Maruni grup etrafında güçlenmiş kimi zaman ise bir Dürzi grup etrafında toplanmış ancak hiçbir zaman Lübnan'ın kendi tarihi özgün bünyesini yansıtamamıştır. Uzun yıllar bölge kendi dengelerini tam olarak ortalayabilecek bir ortalamayı ayarlamak içerisinde çabalamıştır.

Dünyadaki değerler ve refah ilişkisi, tüketim kalıpları ve güvenlik, yenilenebilir enerji kaynakları, su daha henüz adını koyamadığımız yenedünyanın yeni tüketilebilir kaynakları gibi önemli konular çerçevesinde her Dünya ülkesine önemli görevler düşmektedir. Türkiye, bütün bu süreci içten ve dıştan değerlendirerek Batılı aktörlerin yaklaşımlarını Bölge ülkelerinin sorunlarını çok iyi analiz ediyor olmasıyla istikrarı tutmaya devam etmelidir. Burada rolü, Arap ülkeleri ile yeni siyasal dönemde kurulacak çeşitli işbirliği yatırımlarında, Devlet tecrübesinden, kültürel sosyolojik birikiminden, bu coğrafyalara tarihi bağlılıklarından oluşturmaldır. Bu anlamda Türkiye'den bu ülkelere

yapılacak çok büyük bir “yönetim bilgisi” “diplomasi ve strateji bilgisi” ulaştırmaya ihtiyaç vardır. Ancak biz Türkiye olarak Arap Ülkeleri ile aramızda bu tam olarak adı konulamayan kozmik süreç içerisinde söz konusu bu türden meselelerde uzlaşma ve bölgede güçlü yeni politikalar geliştirebiliriz. Umarız bu gün bir arada bulunduğumuz bu bilimsel ortam ve akademik paylaşım bu yönde yeni stratejilerin geliştirilmesine umut kaynağı olsun ve yeni bakış açıları sunsun.

Artık bu çok kutuplu rekabet içinde öne çıkan öngörülebilirlik dönemini bitirip tahmin edilebilirlik dönemini hızla ve ısrarla başlatmak gerekmektedir. Artık bu kadar değişken içinde öngörülebilirlik bulunmak neredeyse imkânsız hale gelmiş olsa da değerlendirmeler tahminin ötesine geçemiyor olsa da bütün politika üreticileri, uzmanlar ve tarihçiler bu durum içerisinde yeni stratejiler geliştirebilmek için akademik çalışmalarına hız kazandırmalıdır.

BİBLİYOGRAFYA

Acar, İrfan C., *Lübnan Bunalımı ve Filistin Sorunu*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1989.

Altıoğlu, Yasin, “Lübnan’da Din ve Siyaset: Dürzi Liderlik Örneği”, *Akademik Ortadoğu Dergisi*, Cilt 9, Sayı 2, 2015.

Ayhan, Veysel- Özlem Tür, *Lübnan*, Dora Yayınları 2009.

Bağlıoğlu, Ahmet, “Lübnan’ın Tarihsel Dokusu ve Yönetim Anlayışındaki Mezhebi Etkiler”, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 13.1, 2008, Sayfa Aralığı 13-36.

Cleveland, William L., *Modern Ortadoğu Tarihi*, İstanbul: Agora Kitaplığı, 2008.

Çelik, Mehmet, Lübnan’da Milliyetçiliğin Fikri Temelleri ve Oluşumu, *The Journal of Academic Social Science Studies*, Sayı 35, 2015, Sayfa Aralığı 439-450.

Çelik, Ümit, “İç Çatışmalar ve Dış Müdahaleler Arasında Lübnan”, *History Studies*, Volume 4/1, 2012.

Doğrusözlü, Cüneyt- Ahmet Üçağaç, “Lübnan”, *Ortadoğu Yıllığı 2011*, Sayfa Aralığı 120-144.

Ekinci, Ekrem Buğra, “Lübnan’ın Esas Teşkilat Tarihçesi”, *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt 31, Sayı 3, Sayfa Aralığı 17-35, Eylül 1998.

Elibüyük, Mesut, “Ortadoğu’nun Coğrafya Bakımından Adı, Yeri, Önemi”, *Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Dergisi*, C.1., Sayfa Aralığı 129-155, Elazığ, 2003.

Hourani, Albert, *Syria and Lebanon: A Political Assay*, Oxford University Press, London, 1946.

Hourani, Albert, *Arap Halkları Tarihi*, Çev.Yavuz Alagon, İstanbul, 2000.

Işık, Ramazan, “Osmanlının Son Dönemlerinde Marunilerin Lübnan’da Bağımsız Bir Hristiyan Devleti Kurma Girişimlerinin Fikri Temelleri”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 15, Sayı 2, Elazığ 2005, Sayfa Aralığı 413-432.

İnat, Kemal- Burhanettin Duran, Muhittin Ataman, *Dünya Çatışmaları: Çatışma Bölgeleri ve Konular*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2010.

Kenar, Ceren, “Orta Doğu’nun Prova Odası Olarak Lübnan”, *Ortadoğu*, Mart-Nisan, Cilt 6, Sayı 61.

Kılıç, Davut, “Ortadoğu’nun Dini Jeopolitiği ve Günümüze Yansımaları Üzerine Bir Deneme”, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 13:1, Sayfa Aralığı 65-86, Elazığ, 2008.

Kor, Zahide Tuba, *Ortadoğu’nun Aynası Lübnan*, İstanbul: İHH Araştırma ve Yayınlar Birimi, Aralık 2009.

Lewis, Bernard, *Ortadoğu*, Sabah Yayınları, İstanbul 1999.

Luraghi, Raimondo, *Sömürgecilik Tarihi*, E yayınları, İstanbul, 2000.

Niray, Nasır, “ Ortadoğu’da Siyasal Gelişmelerde Türkiye’nin Yeri”, *Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Dergisi*, C.1, S.1. Sayfa Aralığı 267-291, Elazığ 2003.

Öztürk, Mustafa, “Orta Doğu (Kavram-Jeopolitik ve Sosyo- Ekonomik Durum)”, *Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Dergisi*, C.1., S.1, Sayfa Aralığı 253-291, Elazığ, 2003.

Öztürk, Mustafa, “Arap Ülkelerinde Osmanlı İdaresi”, *History Studies*, Ortadoğu Özel Sayısı, Sayfa Aralığı 326-351, 2010.

Özkaya Duman, Olcay, “Bir Orta-Doğu Buhranı Cebel-i Lübnan Olayları (1860-61)”, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.3, S.5, Sayfa Aralığı 25-41, Ocak 2006.

Özkaya Duman, Olcay, “ Lübnan’da Maruni Dürzi Çatışmaları ve Osmanlının 19.yüzyıl Orta-Doğu Şiyaseti”, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.4, S.8, Sayfa Aralığı 51-62, Temmuz 2007.

Reyhan, Cenk, “Cebel-i Lübnan Vilayet Nizamnamesi”, *Memleket Siyaset Yönetim*, 2006, Sayfa Aralığı 171-181.

Sakin, Serdar- Can Deveci, “Ortadoğu Kavramı ve Sınırları Üzerine Bir Değerlendirme”, *History Studies*, ABD ve Büyük Ortadoğu İlişkileri Özel Sayısı, Sayfa Aralığı 282-293, 2011.

Sander, Oral, Lübnan’daki Bunalımın Tarihsel ve Toplumsal Nedenleri, s.223.

Turan, Namık Sina, “Lübnan’da Ulusun İnşası ve Ortak Tınının Üretimi-Rahbani Kardeşler ve Feyruz”, *Ortadoğu Etiütleri*, Cilt 3, Sayı 1, 1 Temmuz 2011, Sayfa Aralığı 193-228.

Tüysüzoğlu, Göktürk, “Sosyal Konstrüktivizm ve Kopenhag Okulu Bağlamında Lübnan’daki Siyasal Yapının Değerlendirilmesi”, *Uluslararası Hukuk Politika*, Cilt 9, Sayı 35, 2013, Sayfa Aralığı 115-143.

Traboulsi, Fawwaz, *A History of Modern Lebanon*, Pluto Press, London, 2007.

Yanar, Rüstem, Türkiye’nin Suriye, Lübnan ve Ürdün İle Ekonomik Entegrasyonu, SDE (Staratejik Düşünce Enstitüsü) Analiz, Mayıs 2011.

Yorulmaz, Şerife, “Osmanlı-Fransa İlişkileri Çerçevesinden Osmanlı Topraklarının da Açılan Fransız Kültür Kurumları ve Bunların Meşruiyet Kazanması (19.yüzyıl-20. yüzyıl başları)”, *OTAM*, Sayfa Aralığı 698-751, Ankara 1990. (<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/19/1267/14585.pdf>), Erişim Tarihi 13.05.2016.